

Sur Giusep Berther, Dieni/Tujetsch (1916-2004)

da sur Martin Bearth, Mustér/Medel

CR 2006, pag. 425

Cu Jesus ha plidau sur da Gion Battesta ha el detg: «El ei quel che prepara la via pil Segner» (Mt. 11,10). Secapescha che Gion Battesta ha giu ina missiun tut speciala. El ei staus la vusch el desiart che ha proclamau e preparau la via al Messias. El ei staus il profet che ha fatg la punt naven dil vegl Israel tiel niev Israel, tiel niev pievel da Diu. El ha astgau veser il Messias da fatscha en fatscha.

E tuttina vein nus cartents e cartentas dil niev Israel da menar vinavon la missiun da Gion Battesta. Nus vein da preparar la via al Messias - Salvader - ier ed oz e damaun. Als ordinai e spirituals ei quella missiun surdada per aschidadir «ex officio», sco pensum e missiun da lur veta.

Sur Giusep Berther ha priu fetg serius quei pensum. El ei era buc untgius, cu igl ei stau enqualga grev da dar vinavon la buna nova ed era buca, cu el ei staus persuls sco en in desiart. Cu el fuva perschuadius d'enzatgei, schev'el era quei ella publicitad ni era privatamein.

Derivonza

Naschius ei sur Giusep Berther ils 4 da fevrer 1916 a Dieni, la pintga ucliva dadens Rueras, enta Tujetsch. Da lezzas uras fuva Dieni plitost in bein puril cun ina casa sur il stradun ed ina giusut ed aunc in per baghetgs agricols. Crescher si en in tal liug en ina certa izolaziun, mo era independenza e suveranità, quei formescha e dat tempra. Las ragischs, ord las qualas ina plonta crescha, ein da gronda muntada.

La casa dils Berthers da Dieni ei stada ina casa da spirituals. Ord quella casa ein vegni: sur Tumaisch Berther (1853-1931) e Pader Baseli Berther OSB (1858-1931). Els fuvan frars dil tat dils frars sur Giusep Berther (1916-2004) e sur Tumaisch Berther (n. 1927).

Sur Giusep ei carschius si en ina gronda famiglia. Ils geniturs, Baseli e Mariuschla Berther-Gieriet, han giu 14 affons. Treis ein morts cuort suenter la naschienscha. Il bab Baseli fuva il pur suveran cun tgierp ed olma. Dasperas eis el staus president dalla vischnaunca da Tujetsch, deputau el Cussegl grond ed ei era s'engaschaus per la caplania da Rueras e pil scolaresser da Tujetsch. La mumma Mariuschla fuva la dunna quieta, plein quitau e fin sentiment per ses affons e pils basegns dil singul carstgaun.

Sia scolaziun ha sur Giusep Berther retschiert ellas scolas primaras e secundaras da vischnaunca, dus onns gimnasi en claustra a Muster e tschun onns en claustra a Nossadunnaun. Leu ha el fatg la matura cun la megliera nota en tut ils roms. Suenter la scolaziun teologica el Seminari da s. Leci a Cuera vegn sur Giusep Berther ordinaus digl uestg Cristianus Caminada ils 4 da fenadur 1943. Sia emprema s. messa festivescha el a Sedrun per la fiasta da Nossadunna dil Scapulier.

En pastoraziun

Lu suonndan ils onns da lavur pastoral: Da 1944-1950 vicari ella pleiv dil Bien Pastur el marcau da Turitg, 1950-1963 plevon a Razen, 1963-1968 plevon a Ruschein e Ladir, 1968-1978 plevon a Lumbrein, 1978-1985 plevon a Medel/Lucmagn. Cun 69 onns seretila sur Giusep Berther digl uffeci da plevon. El serenda a Bombinasco el Tessin sco spiritual en ina pensiun che soras da s. Antoni da Soloturn meinan per fami glias, sco era per uniuns e gruppas, per scolaziun ni reconvalescenza. Immediat empren el il lungatg talian. El sesenta dacasa el Tessin sco strusch enzanua ed anfla era spontanamein contact ton cun ils cussadents ella pensiun sco cul pievel tessines e culs plevons dil contuorn. El veva il dun dil contact spontan e direct.

Mia emprema sentupada cun sur Giusep Berther va anavos sils emprems onns da mia pastoraziun. Jeu fuvel plevon a Sur, Mulegns e Marmorera. Sur Giusep Berther era plevon a Razen. El ei sepurschius da vegnir la stad per in per jamnas en mias pleivs e jeu sappi vegnir a Razen. Quei vein nus lu fatg. Dapi lu essan nus s'entupai savens per discussiuns e per spassegiadas en nossa tiara muntagnarda. El fuva cudischius en massa spartas dalla veta e saveva discussiunar e s'inflamar per da tuttas uisas temas. El fuva critics e directs, mo era raschuneivels e fetg aviarts. Sin nossas spassegiadas raquintava el bugen da sias experiencias ella veta ed ella lavur, da sulegl ed umbriva. Mo tuttenina vuleva el far oraziun. E lu viandavan nus vinavon, urond ensemen ils misteris dil rusari.

Sur Giusep Berther ei buc ius mo corporalmein sur bia cuolms e tras bia vals. Ei ha era tuccau ad el dad ir psichicamein sur cuolms e tras stgiras vals. Schegie ch'el fuva en sesez in carstgaun cun bia humor e spir stuccas, fuv'el tuttenina giu ella stgira val. Sedisch gadas ha el stuiiu far ina cura per vegnir libers da sias grevadetgnas e sia profunda tristezza. El scheva lu: «Jeu sesentel sco en ina perschun.» Savens sun jeu sesmarvigliaus, co el vegneva lu plaunsiu siado dalla val e semetteva puspei vid sia lavur. Plaun a plaun turnava il sulegl puspei en sia veta. Oravontut l'oraziun che era per el il paun da mintgadi e sia nunballuccabla fidonza en Diu fuvan las petgas, vid las qualas el seteneva fermamein.

Serasontga

Ussa dapi siat onns fuva sur Giusep Berther en Casa s. Vigeli a Sedrun. En siu patertgar entupav'ins el savens gia vi sur mar. El scheva lu: «Marveglias hai jeu, co quei ei.» Sur Giusep Berther fuva in carstgaun da marveglias, v.d. el leva saver, co ei stat propi e saveva far smarvegls.

Savens urav'el il davos temps tut dad ault: «Segner, tiu reginavel vegni.» Ils 6 da december 2004 ei il reginavel da Diu vegnius definitivamein tier sur Giusep Berther. Jeu supponel che a sias biaras damondas ha el ussa survegniu risposta. Avon onns manegiava el era ch'ei stuessi dar enta parvis ina pista da skis e ch'el stuessi era saver fimar mintgaton ina pipa-tubac. «Marveglias hai jeu, co quei ei», scheva el. Per nus pelegrens eis ei aunc uss in misteri da cardientscha.

Sur Giusep Berther, Dieni/Tujetsch

A Dieni ei sur Giusep Berther naschius ils 4 da fevrer 1916. Dieni fuva da lezzas uras plitost in bein puril: Ina casa sur il stradun ed ina giusut ed in per baghetgs agricols. Crescher si en in tal liug en ina certa izolaziun, mo era independenza e suveranità, quei formescha e dat tempra. Las ragischs, ord las qualas ina plonta crescha ein da gronda muntada. La casa dils Berthers da Dieni ei stada ina casa da spirituals. Ord quella casa ein vegni sur Tumaisch Berther (1853-

1931) e Pader Baseli Berther OSB (1858-1931). Els fuvan frars dil tat dils frars sur Giusep (1916-2004) e sur Tumaisch (n. 1927).

Sur Giusep ei carschius si en ina gronda famiglia. Ils geniturs Baseli e Mariuschla Berther-Gieriet han giu 14 affons, treis ein morts cuort suenter la naschientscha. Il bab Baseli fuva il pur suveran cun tgierp ed olma. Dasperas eis el staus president dalla vischnauna da Tujetsch, deputau el cussegl grond ed ei era s'engaschaus per la caplania da Ruera e pil scolaresser da Tujetsch. La mumma Mariuschla fuva la dunna quieta, plein quita e fin sentiment per ses affons e pils basegns dil singul carstgaun. Suenter las scolas primaras e secundaras en vischnauna ei il giuven Giusep sedecidiu dad ir a Mustér en claustra a scola. Leu ha el fatg dus onns il gimnasi ed ei lu serendius a Nossadunnaun, nua ch'el ha fatg la matura igl onn 1939.

Avon in per onns ha el mussau a mi siu attestat da matura cun mo da 6 en tut ils roms da scola. A Cuera el seminari da s. Leci fa el lu la scola da teologia e vegn ordinaus igl onn 1943. Sia Messa nuviala festivescha sur Giusep a Sedrun per la fiasta dil Scapulier la stad 1943. Suenter ils studis suondan ils onns da lavur: 6 onns a Turitg ella pleiv dil bien Pastur sco vicari, 13 onns plevon da Razen, 5 onns plevon a Ruschein, 10 onns plevon a Lumbrin e 7 onns plevon da Medel. Cun prest 70 onns seretila sur Giusep digl uffeci da plevon e serenda el Tessin a Bombinsco sco spiritual en ina pensiun dallas soras da s. Antoni da Soloturn.

E dapi 7 onns ei sia dimora stada en Casa s. Vigeli cheu a Sedrun. Jeu mez hai entupau l'emprema ga sur Giusep a Razén. Nus dus eran lu secunvegni da brattar pleiv per in pèr jamnas la stad. El mava si Sur, Mulegns e Marmorera en mias pleivettas ed jeu mavel giu Razén en sia pleiv. Dapi lu essan nus dus daventai buns cum-pogns da viadi. Jeu hai astgau emprender d'enconuscher sur Giusep pli datier.

Sur Giusep fuva in carstgaun dil moviment. Segir ein mo paucs Sursilvans turitgai per nos cuolms e nossas vals entuorn ton sco el. El sez prendeva quei viandar per la megliera terapia per tgierp ed olma. - Sch'ins semetteva sin viadi cun el, saveva el raquintar da tuttas uisas. El fuva cudischius fetg bein ton ella teologia sco ella politica. El enconuscheva fetg bein la natira e surtut il carstgaun. Malgrad ch'el fuva detg critics en siu patertgar e giudicar, fuva el adina aviarts per novas vias e novas ideas, era ella pastoraziun. -

Cu ins era viandaus empau ed ei vegneva in tschaneun empau pli lev, sche scheva el: «Sche Ti eis d'accord schein nus ussa Rusari». - Ed urond il Rusari viandavan nus lu vinavon. Jeu crei ch'ins astga cumparegliar sur Giusep cun nos cuolms. Ei dat dis e temps ch'els ein bellezza, tarlischonts e glichonts sco cristals. - Aschia fuv'ei era cun sur Giusep. En siu profund esser fuva el in carstgaun sulegliv, plein humor e stuccas, spontans ed impulsivs. - Mo nos cuolms ein meinsvart enzugliai da brentinas e neblas, vegnan scurlai da stempraus ed elements sfrenai. Tier sur Giusep er'ei fetg semegljont. Tuttenina er'el enzugliaus da stgiras neblas e scurlaus da stempraus. 16 gadas ha el stuiu far cura per vegnir libers da grevadetgnas e profunda tristezia.

Mo tut quei grev pitir ha buca pudiu sfraccar el a tiara. Adina puspei turnav'el en sia lavur da pastur cun nova curascha. Siu humor e siu optimissem ein adina puspei vegni suren. Oravontut sia ferventa oraziun e sia fidonza en Diu han mai muncau. El fuva propi in carstgaun cun bia varts. El fuva il pastur perschuadiu e buntadeivel, mo era detschart. El fuva cudischius en da tuttas spartas. Mo el fuva era diltut carstgaun. El selegrava da saver discuorer e discussiunar, selegrava da viandar sur cuolms e vals, el selegrava dad ir cun skis. En quels schев'el «enta parvis sto ei dar ina pista» el selegrava era di per di da sia pipa tubac.

Ils davos 7 onns en Casa s. Vigeli risdav'el savens e bugen dalla mort, senza tema, cun in schar enrescher. Savens schев'el: «Jeu hai schon marveglias, co quei ei». E savens urav'el: "Segner, tiu reginavel vegni tier mei e tier nus».

Ussa ei il bien confrar ord las marveglias ed il reginavel da Diu ei vegnius tier el. Alla famiglia Berther vin Dieni san nossas pleivs mo engraziar ch'ella ha regalau dus spirituals alla Baselia: sur Giusep e sur Tumaisch.

Engraziar lein nus era alla casarina da sur Giusep, Lisabet Pally da Camischolas, che ha cumpignau el tut ils onns da sia pastoraziun. E sperar ed urar lein nus che la veta e la mort dil bien pastur sur Giusep seigi era semenza per novas clamadas pastorals. Nus vein ner basegns da carstgauns ch'impundan lur entira veta per preparar la via pil Segner.